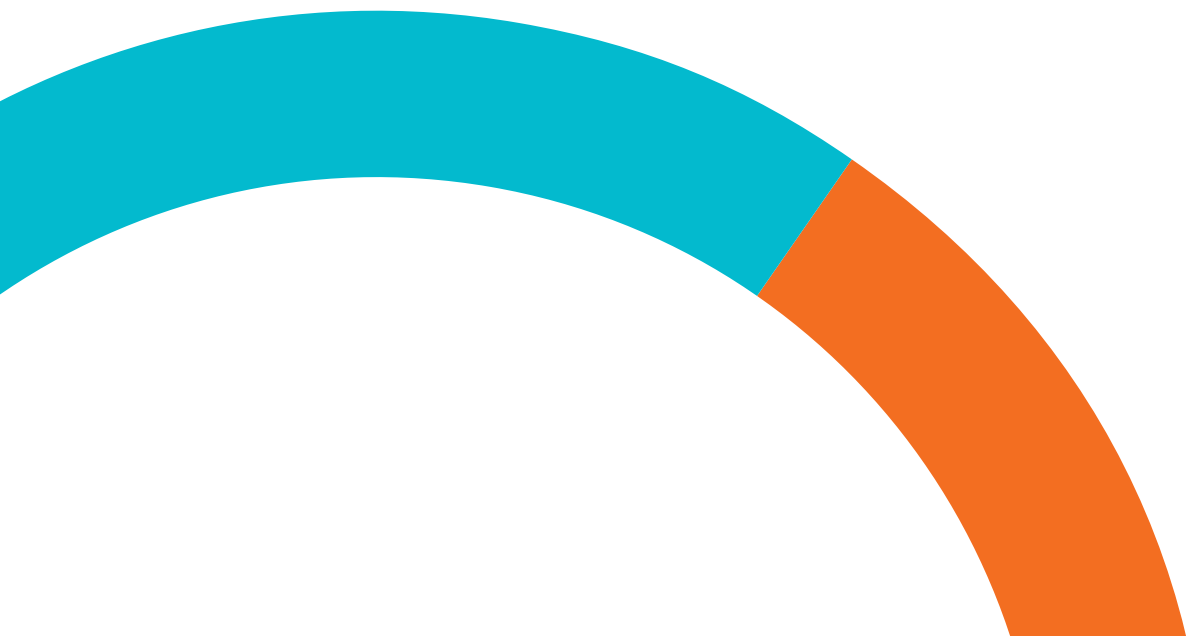

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2015

Uuringu aruanne

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2015

Uuringu aruanne

KULTUURIMINISTEERIUM

TALLINNA ÜLIKOOL

Uuring: Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015

Uuringu autorid: Kristina Kallas
Raivo Vetik
Jüri Kruusvall
Ellu Saar
Jelena Helemäe
Laura Kirss
Cenely Leppik
Külliki Seppel
Kats Kivistik
Pille Ubakivi-Hadachi

Uuringu teostaja: Balti Uuringute Instituut
Tallinna Ülikool
SA Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tellijä: Kultuuriministeerium

Graafiline disain: Tuumik Studio OÜ
Küljendus: Tuumik Studio OÜ

© Autoriõigused kuuluvad:
Kultuuriministeerium, autorid, Balti Uuringute Instituut.

ISBN 978-9949-9696-0-9 (trükis)
ISBN 978-9949-9696-1-6 (pdf)

Balti Uuringute Instituut
Lai 30
51005 Tartu
tel 6999 480
www.ibs.ee

SISUKORD

Sissejuhatus 5

1. Kodakondsus, poliitiline enesemäärang ja osalemine 6

- 1.1 Eesti elanike ja kodanikkonna struktuursed näitajad 7
- 1.2 Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon 8
- 1.3 Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul 12
- 1.4 Ühiskondlik osalus: osalemine vabaühendustes 16
- 1.5 Hoiakud ning usaldus Eesti riigi ja ühiskonna suhtes 17
- 1.6 Kokkuvõte ja järeldused 22

2. Eesti riigiidentiteet: eestivenelaste kuuluvustunne ja eestlaste kaasamisvalmidus 24

- 2.1 Riigiidentiteedi mõiste ja selle operatsionaliseerimine 25
- 2.2 Teisest rahvusest inimeste kuuluvustundega seotud riigiidentiteet 26
- 2.3 Eestlaste kaasamisvalmidust väljendav riigiidentiteet 30
- 2.4 Kokkuvõte ja järeldused 34

3. Haridus 36

- 3.1 Üleminek osalisele eestikeelsele õppele – eelistatav algusaeg ning korraldus 37
- 3.2 Eelistused eri tasemete haridusasutustes kasutatavate keelemudelite osas 39
- 3.3 Hinnangud hariduse kättesaadavusele 41
- 3.4 Osalisele eestikeelsele aineõppele üleminekuga eeldatav mõju eri aspektidest 42
- 3.5 Liitgümnaasiumis õppivate abiturientidega toimunud fookusgruppide analüüs 43
- 3.6 Kokkuvõte ja järeldused 46

4. Tööturg 47

- 4.1 Tööturu dünaamika rahvuslik mõõde 48
- 4.2 Töölane rahvuslik segregatsioon 48
- 4.3 Töölaste võimaluste tajumine 51
- 4.4 Majanduslik olukord ja hinnang sellele 53
- 4.5 Subjektiivne sotsiaalne positsioon 55
- 4.6 Teisest rahvusest ja eesti keelest erineva emakeelega noored tööturu võimalustest Eestis 55
- 4.7 Kokkuvõte ja järeldused 58

5. Rahvussuhted 61

- 5.1 Eesti eri rahvusest elanike omavahelised kontaktid 62
- 5.2 Hoiakud eri rahvusest inimeste omavaheliste kontaktide suhtes 67
- 5.3 Suhtumine mitmekultuurilisse ühiskonda 68
- 5.4 Kontakteerumise indeksite võrdlus 68
- 5.5 Kokkuvõte ja järeldused 70

6. Keelteoskus ja keelte praktiline kasutamine 72

- 6.1 Eesti teistest rahvustest elanike eesti keele oskus 73
- 6.2 Eestlaste vene keele oskus 75
- 6.3 Eesti elanike inglise keele oskus 77
- 6.4 Keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal 78
- 6.5 Eesti keele kasutamine suhtlemisel eestlastega 80
- 6.6 Eesti keele oskusega seotud hoiakud 82
- 6.7 Kokkuvõte ja järeldused 84

7. Meedia ja infoväli 87

- 7.1 Informeeritus 88
- 7.2 Meediakanalite olulisus infoallikatena ja nende usaldamine 88
- 7.3 Meediaorientatsiooni tüübid venekeelse elanikkonna hulgas 91

- 7.4 Sotsiaalmeedia kasutus ja interetnilised sotsiaalvõrgustikud 93

- 7.5 Ekspertide hinnangud venekeelsele meediaruumile 95

- 7.6 Kokkuvõte 97

8. Lõimumisprotsessi näitajad: lõimdimensioonid ja lõimklastrid 98

- 8.1 Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonid 99
- 8.2 Eestlaste lõimdimensioonid 101
- 8.3 Teistest rahvustest elanike lõimklastrid 103
- 8.4 Eestlaste lõimklastrid 107
- 8.5 Eestlaste ja teisest rahvustest elanike klasteriaotuste võrdlus 112
- 8.6 Kokkuvõte ja järeldused 113
- 8.7 Metoodika 116
- 8.8 Lisad 121

9. Uussisserändajad 125

- 9.1 Uussisserändajad ning nende olukord Eestis 126
- 9.2 Kultuuriline ja rahvuslik mitmekesisus ning sisseränne – elanikkonna hoiakud 128
- 9.3 Kokkuvõte 132

10. Järeldused ja soovitused 135

- 10.1 Lühikokkuvõte 136
- 10.2 Põhitulemused valdkondade kaupa 136
- 10.3 Põhilised tulemused teisest rahvusest noorte kui keskse sihtgrupi lõikes 140
- 10.4 Põhilised poliitikasoovitused 140

11. Metoodika 141

- 11.1 Kvantitatiivne andmekogumismetoodika 142
- 11.2 Kvalitatiivne andmekogumismetoodika 143

SISSEJUHATUS

Integratsiooni monitooring lähtub oma ülesandepüstituses valdkondlikust arengukavast „Lõimuv Eesti 2020“. Arengukavas väljatoodud eesmärgid põhinevad Eesti Vabariigi põhi-seadusel, mis sõnastab Eesti riigi ülesandena ühelt poolt eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamise ning sätestab teiselt poolt igaühe õiguse säilitada oma rahvuskuuluvus. „Lõimuv Eesti 2020“ seab strateegiliseks eesmärgiks lõimunud ja sidusa Eesti ühiskonna kujunemise, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus ja jagavad demokraatlikke väärtusi. Selle eelduseks on Eesti püsielanike tugev seos riigiga ühise riigiidentiteedi tugevne-mise kaudu, mis omakorda eeldab vastastikust usaldust ja valmisolekut koostööks. Antud uuring keskendubki nende eesmärkide realiseerumist toetavate või takistavate fakto-rite väljatoomisele. Integratsiooni monitooringu peamised uurimisküsimused on järgmised:

- » Kuidas on arenenud teisest rahvusest Eesti elanike eesti keele oskust ja kasutus ning millised protsessid kujundavad ühist avalikku keeleruumi?
- » Kas ja kui suurel määral eksisteerib Eestis rahvuse ja keelepõhine sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus ning kuidas see mõjutab lõimumisprotsessi?
- » Mil määral mõjutab ja suunab tööturul osalemist ning ettevõtlikkust elanike keeleline ja rahvuslik eneseidentifitseerimine?
- » Millised barjäärid takistavad rahvuslikust ja keelelisest kuuluvusest tingituna hariduse omandamist ja ligipääsu haridusele?
- » Kas ja kui suurel määral mõjutab Eesti elanike rahvuslik ja keeleline eneseidentifitseerimine osasaamist poliitilisest, kultuurilisest ja ühiskondlikust elust, sh meediatarbimist?
- » Kas ja kuidas eristuvad eri rahvusest ja keelega elanikud usalduses riigi ja selle institutsioonide vastu ning milline on nende elanike eneseidentifitseerimine Eesti riigi ja rahvaga?

Monitooringu tulemuste analüüsimisel on eeldatud, et Eesti elanikkonna lõimumine on pikaajaline protsess, mille eesmär-giks on ühiseid demokraatlikke väärtusi jagava ja avalikus sfääris eesti keeles suhtleva püsirahvastikuga kultuuriliselt mitmekesise ühiskonna kujunemine. Eesti ühiskonna lõimu-mise ning stabiilse arengu üheks keskseks eelduseks on sel-liste hoiakute kujunemine ühiskonnas, mille puhul Eesti riiki mõtestatakse mitte niivõrd etniliste, kuivõrd riigi toimimise demokraatlike põhimõtete (õigusriiklus, võrdsed õigused jne) kaudu. Integratsioon on kahesuunaline protsess ning seega on üheks analüüsi objektiks ka eestikeelne elanikkond. Kui teisest rahvusest elanikkonna analüüsimisel on kesk-seks uurimisobjektiks nende lõimumisvalmidus ning seda mõjutavad faktorid, siis eestlaste puhul uuriti nende hoiak-ute avatust ühiskonna reaalse mitmekultuurilisuse suhtes ning kultuurilises mitmekesisuses Eesti arengupotentsiaali teadvustamist.

1. KODAKONDSUS, POLIITILINE ENESEMÄÄRANG JA OSALEMINE

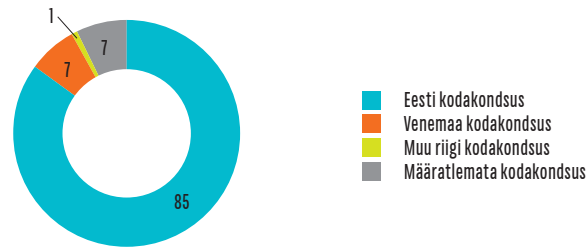
Kristina Kallas
Kats Kivistik

Kodakondsuse kaudu poliitiliste õiguste omamist on traditsiooniliselt peetud ühiskonna sidususe ja lõimumisprotsessi üheks struktuurseks näitajaks. Mida suurem osa riigi elanikkonnast on kodanikud, seda võrdsemad on õigused ja seda tõenäolisemalt suureneb sidusus ühiskonnas. Poliitilised õiguste omamine on eeldus poliitiliseks osalemiseks, aga ka õiguslikuks enesemääratluseks poliitilise kogukonnaga (*politis*) – kodakondsus määrab õigusliku suhte riigiga ning mõjutab selle kaudu ka isiku riigiidentiteeti.

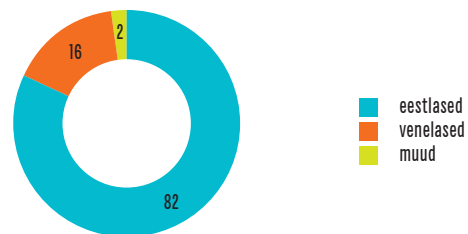
1.1 Eesti elanike ja kodanikkonna struktuursed näitajad

Eesti kodanikud moodustavad 85% elanikkonnast, kuuendikul Eesti elanikest aga ei ole Eesti kodakondsust (joonis 1.1). Eesti kodanikkond on viimase kümnendi jooksul muutunud ka etniliselt mitmekesisemaks – veidi vähem kui viiendik Eesti kodanikest ei ole rahvuselt eestlased (joonis 1.2). Kui eristada kodakondsuse struktuuri rahvusgruppide sees, siis vene rahvusest inimestest (N=326 235) omab Eesti kodakondsust 54%, Venemaa kodakondsust 24% ja määratlemata kodakondsust 21% inimestest (Rahvaloendus 2011). Eestlaste hulgas omab Eesti kodakondsust 99,6% inimestest (Rahvaloendus 2011).

Joonis 1.1. Eesti elanikkonna jaotumine kodakondsuse järgi, % (Rahvaloendus 2011)

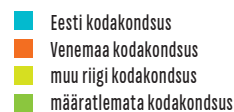
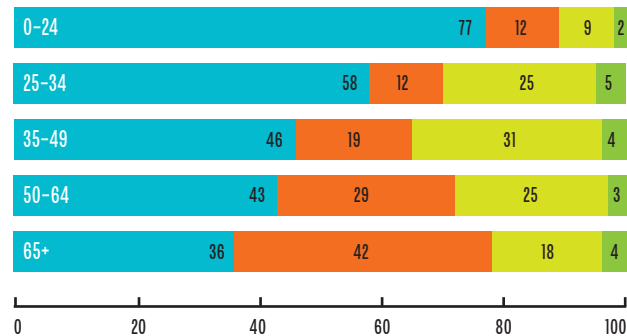
Joonis 1.2. Eesti kodanikkonna rahvuslik koosseis, % (Rahvaloendus 2011)

Alates Eesti 1990. aastate lõpust, kui Eesti riik hakkas kujundama lõimumispoliitikat, on eesmärgiks olnud kodanikkonna kasvatamine läbi mittekodanike naturaliseerimise. Määratlemata kodakondsusega inimeste arv on 20 aasta jooksul märkimisväärselt vähenenud, samas on viimasel kümnendil

naturalisatsioonitempo aeglustunud (vaata naturalisatsiooniprotsessi joonisel 1.8). Ka on kahe kümnendi jooksul märgata struktuurilisi muutusi teisest rahvusest Eesti elanike kodakondsusstaatuses. Eesti kodanike osakaal on kõrge teisest rahvusest noorte hulgas ja see osakaal väheneb vanuse kasvades. Kui kuni 24-aastaste teisest rahvusest inimeste hulgas on Eesti kodanikke 77%, siis 65-aastaste ja vanemate hulgas on neid enam kui kaks korda vähem (36%). Vastupidine trend on Venemaa kodakondsusega, kus vanemaaliste teisest rahvusest elanike hulgas on Venemaa kodanikke 42%, noorema vanusegrupi hulgas aga 12% (joonis 1.3). Siiski väärrib lõimumispoliitika seisukohast äramärkimist asjaolu, et Eesti vabariigis sündinud teisest rahvusest noorte hulgas (vanus 0–24) on mittekodanikke tervelt viiendik ehk 21%, sealhulgas 9% (7486 noort) on määratlemata kodakondsusega.

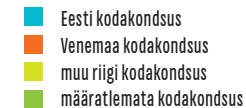
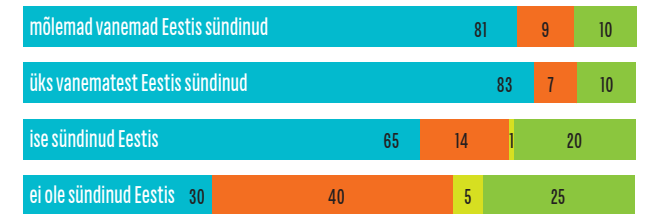
Joonis 1.3. Teisest rahvusest elanike kodakondsusrühmade vanuseline koosseis, % (Rahvaloendus 2011)

Integratsiooni monitooringu andmed näitavad, et kodakondsuse struktuur erineb märkimisväärselt ka elanikkonna põlisuse järgi – mida põlisem on inimene, seda tõenäolisem on, et ta on ka Eesti kodanik. Nende hulgas, kes on Eestisse sisse rännanud oma eluaja jooksul (nn sisseerännanute esimene põlvkond) on vähem Eesti kodanikke (31%) ja rohkem

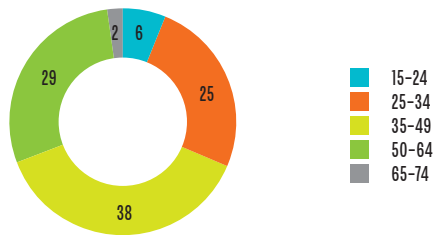
Venemaa kodanikke (39%). Samas nende hulgas, kes on Eestis sündinud (nn sisseerännanute teine põlvkond) on enamus Eesti kodanikud (65%) ning nende hulgas, kellel on ka mõlemad vanemad Eestis sündinud (nn sisseerännanute kolmas põlvkond) on Eesti kodanikke juba valdav enamus (81%) (joonis 1.4).

Joonis 1.4. Kodakondsus põlisuse järgi, % (Integratsiooni monitooring 2015)

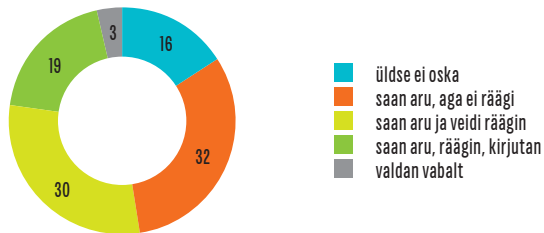

Siiski enam kui kolmandikul (34%) uuringu valimisse kuulunud Eestis sündinud teisest rahvusest inimestest ei ole Eesti kodakondsust (st. nad on kas määratlemata kodakondsusega või Venemaa kodanikud). Selle rühma puhul on tähelepanuväärne, et 31% neist on vanuses 15–35 ning 22% hindab oma eesti keele oskust väga heaks või heaks („valdan vabalt“ või „saan aru, räägin, kirjutan“) (joonised 1.5 ja 1.6). Lisaks tervelt 19% teisest rahvusest inimestest, kes on ise sündinud Eestis ja kelle vanemad on samuti sündinud Eestis (nn kolmas põlvkond), ei ole Eesti kodanikud (joonis 1.6) – 9% on Venemaa kodanikud ja 10% on määratlemata kodakondsusega.

Joonis 1.5 Eestis sündinud määratlemata ja Venemaa kodakondsusega inimesed vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

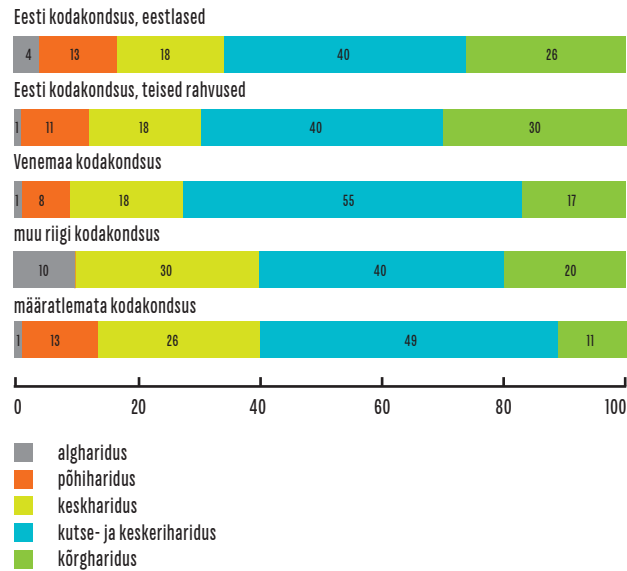

Joonis 1.6. Eestis sündinud määratlemata ja Venemaa kodakondsusega inimesed keeleoskuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Lisaks vanusele mõjutab tänapäeva ühiskonnas (sh tööturul) osalemise võimalusi ka haridus. Sarnaselt 2011. aasta integratsiooni monitoringuga selgub ka käesoleva küsitlusest, et Eesti kodanike rühmas ei ole hariduslikke erinevusi rahvusest, omab kõrgharidust. Samas on Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas kõrgharidusega inimesi viiendik ning võrreldes Eesti kodanikega selles rühmas rohkem keskhariduse ja kutseharidusega inimesi (joonis 1.7).

Joonis 1.7. Kodakondsusrühmade hariduslik koosseis, % (Integratsiooni monitoring 2015)

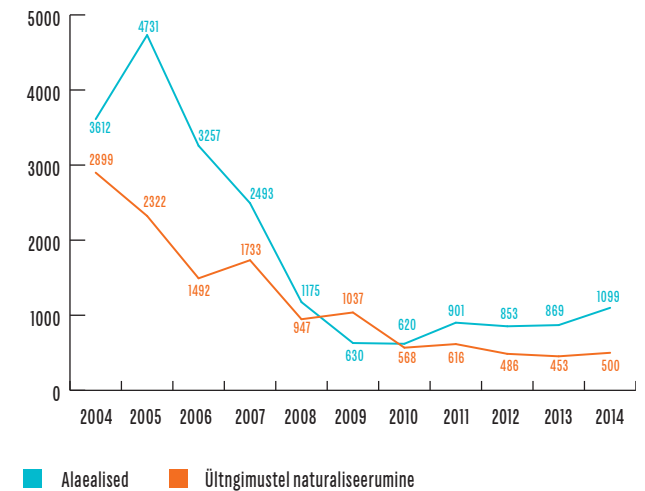

Arutelu all on olnud, kuivõrd mõjutab kodakondsusrühmade hariduslik ja vanuseline koosseis inimeste suutlikkust kohanda Eesti kodakondsuspoliitika seatud tingimustega nagu keeleoskuse tase ning eksamite sooritamine. Varasemad integratsiooni monitoringud on näidanud, et Eesti kodakondsuspoliitika on toimunud teatavas mõttes 'loomuliku valiku' võimendajana, andes veelgi rohkem võimalusi võimekamatele ning pärssides nende võimalusi, kes pole loomult eriti läbilöögijõulised. Muukeelse elanikkonna jagunemine Eesti kodanikeks, määratlemata kodakondsusega isikuteks ja Venemaa kodanikeks ei ole juhuslik, vaid peegeldab erinevat kohanemisastet ja erinevaid strateegiaid Eesti ühiskonnas valitsevate normidega, piirangutega ja võimalustega toimetulemiseks (Integratsiooni monitoring 2008: 5). Eesti kodakondsuse on omandanud kõrgemalt haritud ja nooremad inimesed ehk need, kes on oma karakteristikute poolest kaasaegses ühiskonnas kohanemisvõimelisemad.

1.2 Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon

Taasiseseisvumise aja algusaastatel toimunud kiire naturalisatsiooniprotsess on viimasel kümnendil märkimisväärselt aeglustunud. 2014. aastal sai Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras 1608 inimest. Neist 500 olid alla 15-aastased lapsed, kes said kodakondsuse lihtsustatud korras, sh need, kes naturaliseerisid koos ühe vanemaga. Jooniselt 1.8 on näha, et pärast ühekordset tõusu, mis toimus vahetult pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga (2005. aastal), on Eesti kodakondsuse omandamine seejärel kiiresti langenud ning alates 2009. aastast jäänud iga-aastaselt samale tasemele, kus keskmiselt naturaliseerib 1450 inimest aastas.

Joonis 1.8. Eesti kodakondsuse omandamine naturalisatsiooni korras 2004-2014 (Politsei- ja Piirivalveamet)

Integratsiooni monitoringus küsitletud määratlemata kodakondsusega inimestest soovis valdav enamus saada Eesti kodakondsust. Nendest vastanutest, kellel ei olnud ühegi riigi kodakondsust (N=115), soovis 65 (57%) saada Eesti kodakondsust, 21 vastajat (18%) ei soovinud ühtegi kodakondsust või ei pidanud kodakondsuse mitteomamist

oluliseks probleemiks ning 8 vastanut (7%) soovisid Venemaa kodakondsust. Kolm vastajat soovisid Ukraina kodakondsust ning üksikud vastajad soovisid veel Läti, Prantsusmaa, Soome, USA ja Valgevene kodakondsust. Enamus vastajatest, kelle pereliikmel ei ole kodakondsust, soovis oma nendele pereliikmetele Eesti kodakondsust (52%). Vaid 14% vastanuid rahuldab praegune olukord ning 12% vastanutest soovis oma pereliikmele Venemaa kodakondsust. Võrreldes varasemate monitooringutega on Eesti kodakondsust soovivate inimeste osakaal küll uuringuti kõikunud, kuid üldjoontes on see olnud alati enamus (tabel 1.1). Aastatel pärast pronksöödikriisi tõusis küll Venemaa kodakondsuse soovijate hulk, kuid käesoleva monitooringu tulemused näitavad, et Venemaa kodakondsust soovinud vastajate osakaal on langenud 2000. aastate algusega võrdsele tasemele.

Tabel 1.1. Millist kodakondsust Te endale sooviksite, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015)

	2000	2002	2005	2008	2011	2015
Eesti kodakondsust	60	65	74	51	60	57
Venemaa kodakondsust	5	6	11	19	12	7
Mõne teise riigi kodakondsust	7	9	5	14	7	9
Ei soovi üldse kodakondsust/ praegune olukord rahuldab	16	14	7	16	16	18
Ei oska öelda, ei tea	12	6	3	-	5	10
N	170	109	102	105	127	115

Jätakuvalt on kõigi vastajate arvates Eesti kodakondsuse mitteomamise peamiseks põhjuseks raskused eesti keele omandamisel. Võrreldes varasemate aastatega (2008 ja 2011) on vähenenud nende vastajate hulk, kes peavad takistuseks kodakondsuse seaduses kehtivaid nõudeid (kodakondsuseksami keerukust) ning kasvanud on nende inimeste hulk, kelle arvates mittekodanikel puudub motivatsioon Eesti kodakondsuse omandamiseks. Nii on suurenenud nende vastajate hulk, kelle arvates Eesti kodakondsust ei

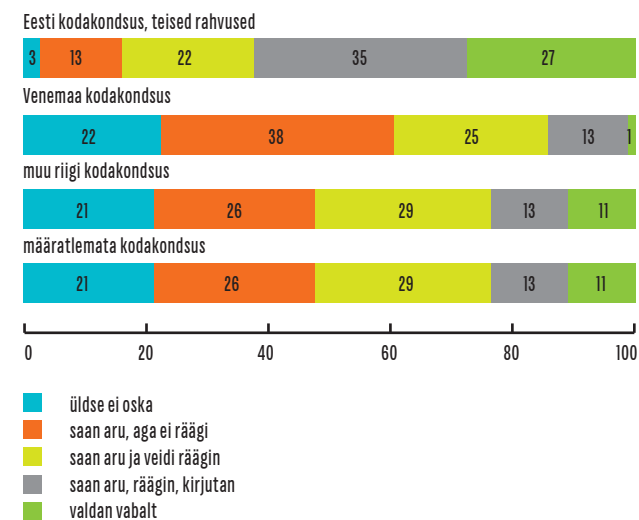
peeta oluliseks ega mainekaks, aga ka nende hulk, kelle arvates kodakondsuse puudumine tõenäoliselt ei takista Eestis elamist ning ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse (tabel 1.2). Eri rahvusest elanike arvamus on aga lahknevusi, mis on selgitatud allpool (joonis 1.11).

Tabel 1.2. Eesti kodakondsuse mitteomamise selgitavad põhjused, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015)

	2008	2011	2015
Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks	7	12	18
Eesti keelt ei suudeta ära õppida	54	45	46
Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse	23	27	40
Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline	56	48	37
Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist	19	33	39
Teise riigi kodakondsuse omanine	24	26	25
Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud	10	18	13

Kõik vastajate grupid on ühel meelel, et suutmatust ära õppida eesti keelt on valdav põhjus, miks ei ole seni omandatud kodakondsust, välja arvatud teisest rahvusest Eesti kodanikud, kes on tõenäoliselt ka ise naturalisatsiooniprotsessi läbinud ning kes ei pea seda samavõrra oluliseks takistuseks (joonis 1.11). Kui analüüsida teisest rahvusest elanike kodakondsusgruppide eesti keele oskust, siis tööpooldest ilmneb, et nii Venemaa kodanikel kui määratlemata kodakondsusega inimestel on oluliselt madalam enesehinnanguline eesti keele oskus võrreldes teisest rahvusest Eesti kodanikega (joonis 1.10). Kummaski grupis on viiendik inimestest, kes ei oska üldse eesti keelt (22% Venemaa kodanikest ja 21% määratlemata kodakondsusega inimestest), samas kui teisest rahvusest Eesti kodanikest vastajate hulgas oli selliseid vaid 3%. Siiski on määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas 11% vastanuid, kes enda hinnangul valdavad eesti keelt vabalt.

Joonis 1.9. Eesti keele enesehinnanguline oskus eri kodakondsusega teisest rahvusest inimeste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Muude põhjuste osas on eestlaste ja teisest rahvusest vastajate arvamus kodakondsuse mitteomamise kohta siiski erinevad. Joonisel 1.11 on näha, et eestlaste arvates on kodakondsuse mitteomamise põhjused peamiselt pragmaatilised: võrreldes teiste rahvuste esindajatega, pakkusid eestlased sagedamini põhjuseks seda, et ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale ja SRÜ riikidesse (nii arvas 45% eestlastest) ning lisaks ei takista kodakondsuse puudumine Eestis elamist (nii arvas 42% eestlastest). Ka arvavad eestlased teisest rahvusest enam, et kodakondsust ei taotle, sest mittekodanikud ei tunne ennast Eesti ühiskonda kuuluvana (26%) ning mittekodanikud ei ole huvitatud ka valimistest ja poliitilises elus osalemisest (24%). Teisest rahvusest vastajate arvates ei ole aga need pragmaatilised aspektid peamiseks põhjuseks, miks inimestel ei ole Eesti kodakondsusest. Eesti kodakondsust mitteomavad vastajad töid võrreldes teisest rahvusest Eesti kodanikega rohkem välja asjaolu, et kodakondsuseksam on liiga keeruline (58% määratlemata kodakondsusega ja 52% Venemaa kodakondsusega)

ning ei suudeta ära õppida eesti keelt (54% määratlemata kodakondsusega ja 52% Venemaa kodakondsusega). Seega näevad määratlemata kodakondsusega inimesed ja Venemaa kodanikud peamise takistusena Eesti kodakondsuse omandamisel seadusega seatud tingimusi, mida nad enese hinnangul ei ole võimelised täitma. Alles järgmistena nimetatakse pragmaatilisi põhjusi ning seejärel identiteedilise või emotsionaalse seose puudumist Eestiga (ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat, ei olda huvitatud valimistest ja poliitilisest osalemisest).

Oluline on siinkohal määratlemata kodakondsusega inimeste vastuste eristumine Venemaa kodanikest. Määratlemata kodakondsusega inimesed nimetasid teistest enam põhjuseks ka asjaolu, et valimistest ja poliitilisest osalemisest ei olda huvitatud (16%) või seda, et Eesti kodakondsuse omandamist ei peeta oluliseks ega mainekaks (15%). Need seisukohad viitavad madalale motiveeritusele Eesti kodakondsust omandada. Siiski on tegemist vähearvulise allgrupi arvamusega, mis ei ole määratlemata kodakondsusega inimeste grupis domineeriv. Lisaks leiavad määratlemata kodakondsusega inimesed teistest sagedamini, et neil ei ole infot selle kohta, milliseid õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob (15%) ega ka informatsiooni kodakondsuse saamise võimaluste kohta (10%).

Joonis 1.10. Kodakondsusrühmade hinnangud Eesti kodakondsuse puudumise põhjustele, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks

Eesti keelt ei suudeta ära õppida

Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse

Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline

Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist

Teise riigi kodakondsuse omandamine

Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud

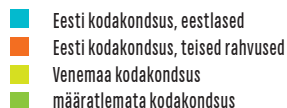
Ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat

Ei ole piisavalt infot kodakondsuse saamise võimaluste kohta

Ei ole infot selle kohta, mis õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob

Võrreldes eelmise integratsiooni monitoriingu läbiviimise ajaga (2011) ei ole muutunud määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodakondsusega inimeste hinnangud põhjustele, miks neil ei ole kodakondsust (joonis 1.12). Mõlemas uuringus tuuakse peamiste põhjustena välja ühelt poolt suutmatust eesti keelt ära õppida või arvamust, et kodakondsuseksamit ei suudeta sooritada, ning teiselt poolt (veidi vähemal määral) pragmaatilised põhjused.

Joonis 1.11. Määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodakondsusega teistest rahvusest inimeste hinnangud Eesti kodakondsuse puudumise põhjustele 2015 ja 2011 (vastusevariant „See kindlasti“), % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks

Eesti keelt ei suudeta ära õppida

Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse

Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline

Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist

Teise riigi kodakondsuse omandamine

Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud

Ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat

Ei ole piisavalt infot kodakondsuse saamise võimaluste kohta

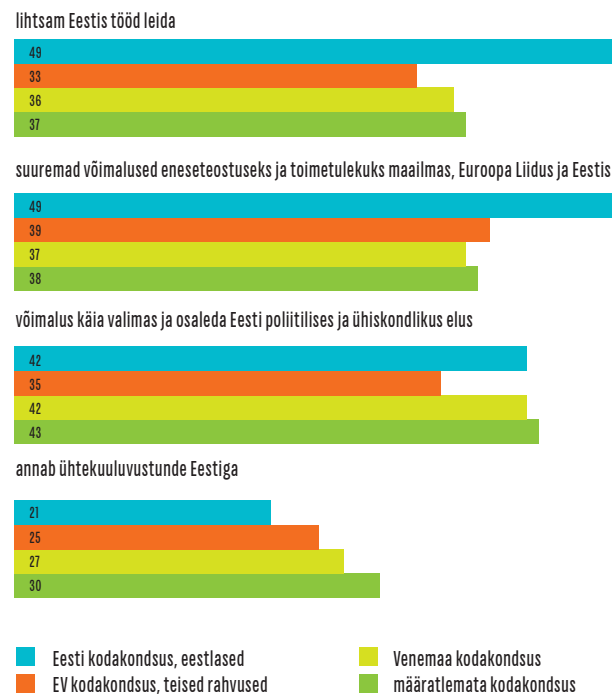

Ei ole infot selle kohta, mis õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob

Ka Eesti kodakondsuse omandamise motiividest on eestlastel ja teiste rahvuste esindajatel mõnevõrra erinev arusaam (joonis 1.13). Teiste rahvuste esindajad, olenemata nende kodakondsusest, peavad eestlastest olulisemaks kodakondsuse kaudu identiteedilise seose loomist Eesti riigiga ja eestlastest vähem oluliseks pragmaatilisi motiivi nagu suuremaid võimalusi eneseteostuseks ja töö leidmiseks Eestis. Üllatavalt peavad just need teiste rahvuste esindajad, kes on ise Eesti kodanikud, kodakondsusega kaasnevaid poliitilisi õigusi vähem oluliseks motivaatoriks kui ülejäänud vastajad.

Joonis 1.12. Mis põhjustel soovitakse Eesti kodakondsust, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitoriing 2015)

Arvestades naturalisatsioonitempo aeglust ning mittekodanike vähest enesehinnangulist suutlikkust täita praeguses kodakondsuse seaduses seatud nõudeid kodanikuks

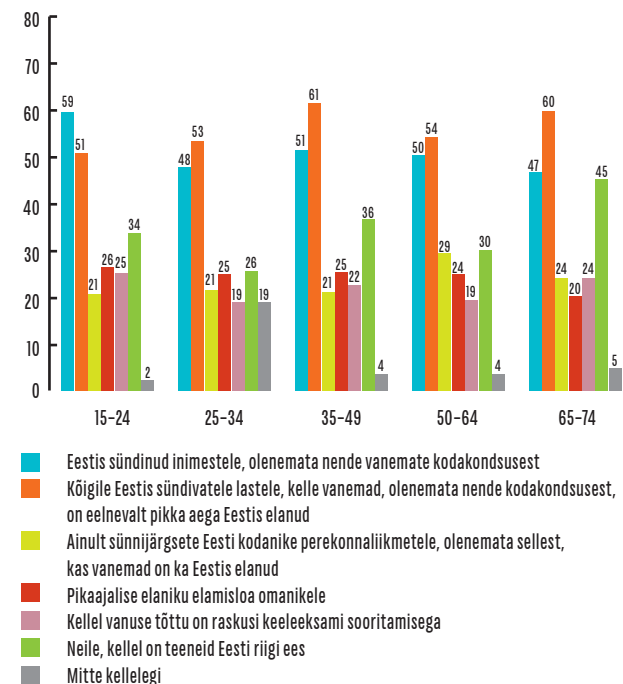
saamiseks, uurisime elanikkonna hoiakuid kodakondsusnõuete lihtsustamise kohta. Eestlased ja teisest rahvusest vastajad olid märkimisväärselt erinevalt arvamusel selle kohta, kellele võiks anda Eesti kodakondsuse, lisanõudeid rakendamata (joonis 1.14). Kui teiste rahvuste esindajad leiavad, et lisanõueteta võiks Eesti kodakondsuse anda kõigile, mitte üksnes sünnijärgsetele Eesti kodanikele, siis eestlased on oma seisukohtades konservatiivsemad. Siiski, enam kui pooled eestlased leiavad, et lisanõueteta tuleks kodakondsus anda kõigile Eestis sündivatele lastele (57%) või ka Eestis varem sündinud inimestele tagantjärele (52%).

Joonis 1.13. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsusega ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Kuna suurema osa kodanikkonnast, kes omab õigust valida seadusandlikusse kogusse oma esindajad, on rahvuselt eestlased, on oluline kaardistada just eestlaste suhtumist kodakondsuse omandamise tingimuste leevendamisesse. Eestlaste arvamused ei erine oluliselt vanuserühmade lõikes (joonis 1.15). Vaid vanemaealiste hulgas on enam neid, kes arvavad, et Eesti kodakondsust võiks lihtsustatud korras anda ka neile, kellel on teeneid Eesti riigi ees.

Joonis 1.14. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsusega ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Võrreldes varasemate monitooringutega on eestlaste suhtumine kodakondsusnõuete leevendamisesse muutunud leebemaks kõikide elanikegruppide suhtes (tabel 1.3). Märgatavalt on suurenenud nende eestlaste osakaal, kes leiavad, et Eestis võiks olla ius soli printsiip, ehk kodakondsuse saavad Eestis sündinud inimesed ning vähenenud on nende osakaal, kes leiavad, et vaid sünnijärgsete kodanike pereliikmed võiksid omada õigust saada kodakondsust lihtsustatult (*ius sanguinis printsiip*). Kõige enam on muutunud eestlaste suhtumine laste kodakondsuse küsimusse – kui 7 aastat tagasi oli 22% eestlastest nõus sellega, et Eestis sündinud lastele võiks anda kodakondsuse lihtsustatud korras, siis käesolev uuring näitab, et nüüd nõustub sellega üle poole eestlastest (57%).

Tabel 1.3. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsuse ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), eestlased, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2015)

Eestlased	2000	2005	2008	2015
Eestis sündinud inimestele (ius soli)	36	53	46	52
Sünnijärgsetele Eesti kodanike pereliikmetele (ius sanguinis)	39	39	46	24
Eestis sündinud lastele sõltumata nende vanemate kodakondsusest	-	-	22	57
Pikaajalise elaniku elamisloa omanikele	7	5	4	24
Kellel on vanuse tõttu raskusi keeleeksami sooritamiseega *	17	14	17	24
Neile, kellel on teeneid Eesti riigi ees	-	26	34	34
Mitte kellelegi	18	10	8	7

* 2000 ja 2005 oli see vastusevariant sõnastatud „pensionäridele“.

Analüüsidest tänaste mittekodanike struktuurseid näitajaid (määratlemata kodanike kõrge vanus, keskmisest madalam haridustase ning madal enesehinnanguline eesti keele oskus) võib nentida, et need ei soodusta naturaliseerimise suurenemist praeguses kodakondsuse seaduses seatud tingimustel. Ka hindavad mittekodanikud ise oma suutlikkust vastata

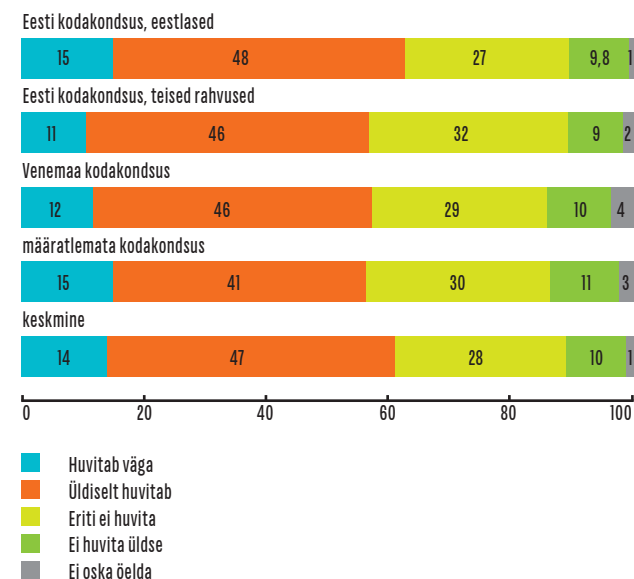
seatud tingimustele madalaks. Samas soovivad määratlemata kodakondsusega inimesed valdavalt siiski Eesti kodakondsust ning vähem on neid, keda olemasolev olukord rahuldab. Noorte ja Eestis sündinud (teise ja kolmanda põlvkonna) teisest rahvusest vastajate hulgas on valdaval enamusel Eesti kodakondsus, kuid lõimumispoliitikas on oluline tähelepanu pöörata asjaolule, et 19% kolmanda põlvkonna esindajatel (kelle vanemad on juba sündinud Eestis) ei ole Eesti kodakondsust. Küsitlustulemused näitavad, et enamus Eesti elanikke, sealhulgas enam kui pooled eestlased, toetavad lihtsustatud korras lisanõueteta Eesti kodakondsuse andmist Eestis sündinud lastele või kõikidele Eestis sündinud inimestele olenemata nende vanemate kodakondsusest.

1.3 Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul

Eesti lõimumispoliitikas on viimastel aastatel olnud tähelepanu keskpunktis kõigi Eesti elanike aktiivne osalemine ühiskondlikus elus, rahvusest olenemata. Käesolevas peatükis vaatleme nii eri rahvuste kui ka erineva kodakondsustatusega inimeste osalemist poliitilises elus (nt valimised) ja ühiskondlikus elus ning kodanikuühiskonna tegevuses.

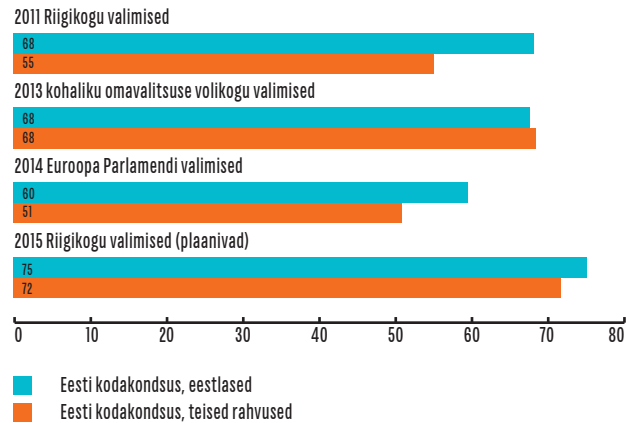
Poliitilises elus osalemisele eelneb huvi ühiskondliku ja poliitilise tegevuse vastu riigis. Küsitlustulemused näitavad, et huvi Eesti sisepoliitika vastu on rahvusgruppide lõikes suhteliselt sarnasel tasemel – kui eestlastest huvitub sisepoliitikat 63%, siis teisest rahvusest elanikest veidi vähem, 57%. Sarnaselt ei ole suuri erinevusi ka erineva kodakondsusega inimeste vahel (joonis 1.16).

Joonis 1.15. Eesti sisepoliitikat huvitumine erineva kodakondsusega isikute gruppide lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

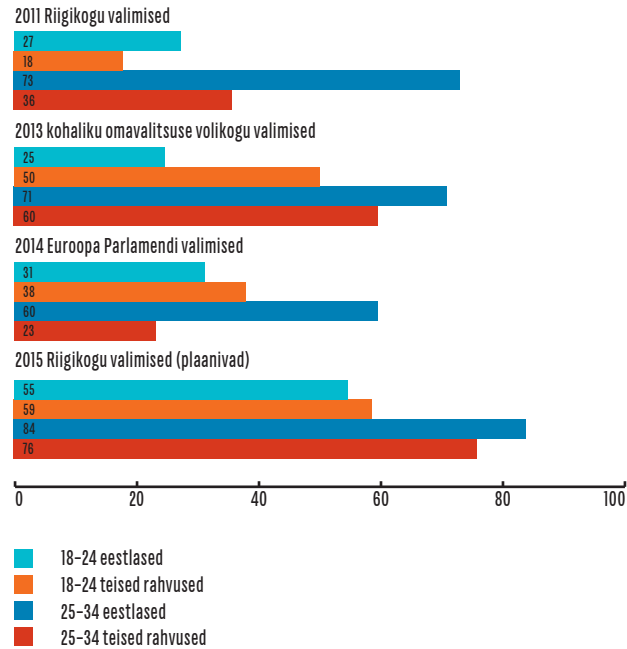
Valimistel osalemine on poliitilise osaluse keskseim vorm. Eri rahvusest Eesti kodanike valimisaktiivsuses võib näha mõningaid erinevusi. Kohalike omavalitsuste valimistel on aktiivsus olnud sarnane, samas nii 2015.a kui 2011.a Riigikogu ja 2014.a Euroopa Parlamendi valimistel on teisest rahvusest Eesti kodanikud olnud selgelt vähem aktiivsed (joonis 1.17).

Joonis 1.16. Eesti kodanike osalemine valimistel, rahvuse põhjal, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonisel 1.18 on näidatud nooremate vanusegruppide valimistes osalemine rahvuste lõikes. Noori peetakse tavakohaselt traditsiooniliste osalemisviiside kasutamises passiivsemaks kui vanemaealisi. Andmeanalüüsid on näidanud, et noored võtavad passiivsemalt osa valimistest (Toomla 2014), samas kui uuringud näitavad alternatiivsete (nii vabaühenduste- kui protestipõhiste) aktiivsusvormide populaarsuse kasvu teismeliste noorte hulgas (Tallinna Ülikool 2014). Käesoleva küsitluse tulemuste analüüs näitab, et nii eestlased kui teisest rahvusest noored kõige noorem vanuserühmas (18–24-aastased) osalevad võrreldes keskmisega kõikidel valimistel vähem ning teisest rahvusest noored samas vanuserühmas omakorda osalevad vähem võrreldes oma eestlastest eakaaslastega. Nagu noored eestlasedki, osalevad teisest rahvusest noored aktiivsemalt kohalike omavalitsuste valimistel, kõige passiivsemad ollakse aga Euroopa Parlamendi valimistel. Euroopa Parlamendi valimistel paistavad erakordse passiivsusega silma just 25–24-aastased teisest rahvusest elanikud, kellest vaid 23% teatas, et nad käisid valimas. Samas vanusegrupis eestlastest käis valimas 60%.

Joonis 1.17. Noorte osalemine valimistel rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

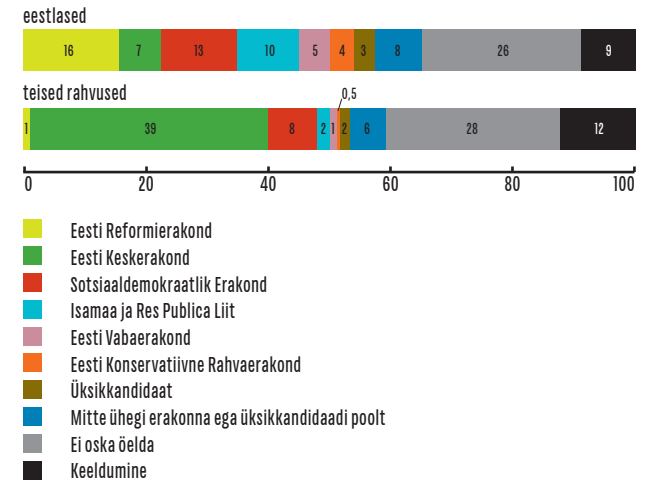

* 2011. a Riigikogu valimistel võisid paljud noorimas vanusegrupis vastanud olla veel valimisõiguseta, mis mõjutab ka tulemusi (madal osalusprotsent selles vanusegrupis)

Küsitluses vaatlesime ka Eesti elanike erakondlike eelistusi. Üle kolmandiku küsitluses osalenud vastajatest on keeldunud või ei ole osanud oma eelistust öelda ning sealhulgas on teisest rahvusest vastajate seas valiku tegemata jätnute arv suurem võrreldes eestlastega. Erakondliku eelistuse poolest erinevad eestlased ja teisest rahvusest suurel määral (joonis 1.19). Kui vaadata suuremate erakondade eelistamist, siis 2015. a Riigikokku pääsenud erakondade seas paistab esimesena silma Keskerakonna mäekõrgune populaarsus teisest rahvusest, ning kõigi teiste parlamendierakondade toetus teisest rahvusest on madalam kui eestlaste seas. Üsna madal on teisest rahvusest Reformierakonna eelistus, mida valis vaid 1,1% teisest rahvusest vastajatest. Ka IRLi toetus on teisest rahvusest vastajate seas ligi viis korda

madalam kui eestlaste seas. Kõige sarnasem toetus rahvusegruppide lõikes on Sotsiaaldemokraatlikul erakonnal, keda toetab 12% eestlastest ja 8% venelastest. Saadud tulemustest kinnitavad, et teisest rahvusest elanikud näevad enda huvide esindajana eelkõige Keskerakonda, samas kui eestlaste seas on erakondade poliitiline esindatus mitmekesisem.

Joonis 1.18. Eestlaste ja teisest rahvusest erakondlikud eelistused, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Keskerakonna toetus teisest rahvusest elanike seas varieerub vanusesti olulisel määral – vaid 20% kuni 24-aastastest eelistavad Keskerakonda, samas kui üle 65–74-aastaste seas on toetus 61%. Erinevus tuleb aga suuresti selle arvelt, et nooremad mitte-eestlased ei oska oma eelistusi nimetada – kuni 24-aastastest ligi pool ehk 48% ei oma erakondlikku eelistust. Ka eestlaste seas ei ole kõige noorem vanusegrupp oma eelistusi kujundanud.

Lisaks institutsionaalses poliitikas osalemisele uurisime elanikkonna institutsioonivälises poliitilises tegevuses osalemist. Viimastel aastatel on Eestis märgata kodanikuaktiivsuse ja institutsioonivälise poliitilise osaluse kasvu kodanikkonnas (ACTA aktsioon, kooseluseaduse pooldajate

ja vastaste konsolideerumine) ning ühiskonna sidususe seisukohast on oluline analüüsida erinevate rahvuste esindajate, eri vanusegruppide ning erineva kodakondsustaatusega inimeste osalemist selles poliitilises tegevuses. Üldise aktiivsuse mõõtmiseks koondasime sarnaselt 2011. aasta monitooringuga kokku osalemise kaheksas erinevas poliitilises tegevuses.¹ Andmed elanikkonna poliitilise aktiivsuse kohta sotsiaalse struktuuri alusel on toodud tabelis 1.4 ja konkreetsetes tegevustes osalemise kohta kodakondsuse lõikes on toodud joonisel 1.20.

Tabelist 1.4 näeme, et kogu Eesti elanike seast alla poole (39%) on osalenud poliitikas, kasutades selleks vähemalt ühte kaheksast loetletud tegevusest. Küsitlustulemused näitavad, et poliitiliselt on aktiivsemad eestlased (eestlaste osalus on 42%, teiste rahvuste grupis 32%ga). Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on küll passiivsemad kui eestlased, kuid aktiivsemad kui teiste kodakondustega vastajad. Teisest rahvusest elanike poliitilist aktiivsust mõjutab eesti keele oskus – keelt mittevaldavate vastajate seas on osalenud mõnes tegevuses alla viiendiku, samas kui keeleoskajate seas on osalenud üle poole. Riigi mastaabis on poliitiliselt aktiivsemad Tallinna elanikud (48% on osalenud). Passiivsemad on Ida-Virumaa elanikud, kelles on osalenud 23%. Samuti on aktiivsemad kõrgema haridusega vastajad (kõrgharidusega vastajatest on osalenud 57%). Kesk- ja kutseharidusega vastajatest on osalenud vaid 22%. Nooremad on vanematest üldjuhul aktiivsemad, kuid seejuures kõige noorem vanusegrupp on vähem aktiivne kui 25–34-aastased. Võrreldes 2011. aastaga näitavad 2015. aasta tulemused ka osalemisaktiivsuse mõningast suurenemist. 2011. aastal ei olnud 68% kogu elanikkonnast osalenud üheski tegevuses, 2015. aastal on mitteosalenuid aga 61%. 2011. aastal oli suure poliitilise aktiivsusega 7% elanikest, 2015. aastal aga 9%.

¹ Kaheksa poliitilist tegevust olid: osavõtt avalikust koosolekust, osavõtt meeleavaldusest, allkirja andmine üleskutsele, poliitilise sõnumiga märgi kandmine, isiklikult mõne poliitiku või kõrge ametniku poole ideedega pöördumine, Internetis poliitilises arutelus osalemine, suhtlusvõrgustikus poliitilise sisuga kampaaniaga liitumine, protesti märgiks valimata jätmine.

Tabel 1.4. Eesti elanike poliitiline aktiivsus sotsiaalse struktuuri alusel, % (Integratsiooni monitooring 2015) *

Kogu elanikkond		Ei ole osalenud	Väike	Mõõdukas	Suur
		61	15	16	9
Sugu	Mees	56	18	16	9
	Naine	65	13	15	8
Vanus	15–24	65	12	12	12
	25–34	47	23	21	9
	35–49	55	15	19	11
	50–64	68	12	14	6
	65–74	74	14	9	3
Piirkond	Tallinn	52	14	22	13
	Ida-Virumaa	77	11	8	5
	Muu Eesti	62	17	14	7
Kodakondsus	Eesti kodanikud, eestlased	58	16	17	10
	Eesti kodanikud, teised rahvused	62	16	16	6
	Venemaa kodanikud	75	8	10	7
	Määratlemata kodakondsusega	74	14	7	5
Rahvus	Eestlased	58	16	17	9
	Teised rahvused	68	13	12	7
	Alla keskhariduse	78	9	8	5
Haridus	Kutseharidus	53	21	21	5
	Kesk-eriharidus	71	17	9	4
	Üld-keskharidus	57	13	17	13
	Kõrgharidus	43	17	25	15

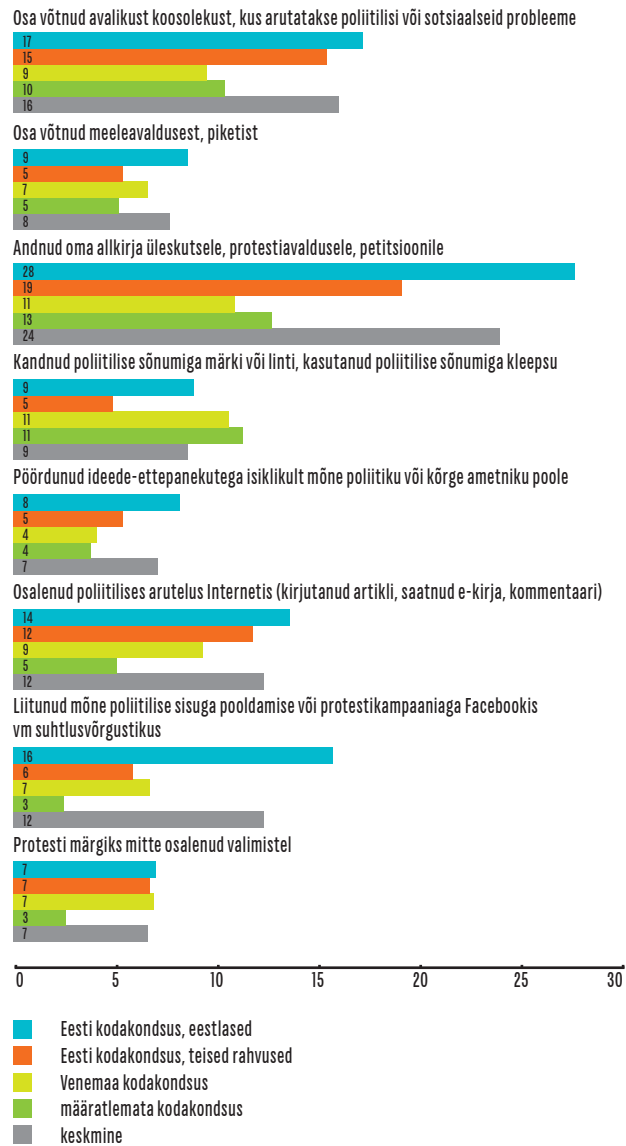
	Valdan vabalt	58	16	18	8
	Saan aru, räägin ja kirjutan	56	17	10	17
Keeleoskus**	Saan aru ja veidi räägin	68	14	8	10
	Saan veidi aru, aga ei räägi	72	9	15	4
	Üldse ei oska	82	8	5	5

* Poliitilise aktiivsuse mõõtmiseks koostati sarnaselt 2011. a. monitooringule indeks-tunnus, mis summeerib osaluse kõigis kaheksas tegevuses. Igale vastusele „olen seda harva/mõnikord teinud“ anti 1 punkt, igale vastusele „olen seda korduvalt teinud“ anti 2 punkti. Nii võib punktisumma inimese kohta varieeruda vahemikus 0–16, millest 0 tähistab mitte osalemist, 1 tähistab väikest aktiivsust, 2–3 mõõdukat aktiivsust ja 4–16 suurt aktiivsust.

** Keeleoskus kogu elanikkonna kohta. Kui vaadata keeleoskust vaid teiste rahvuste lõikes, jäävad osakaalud sarnaseks. Üldse keelt mitte oskavate seas pole kunagi osalenud 82%, hästi keelt valdavate seas pole osalenud 57% teistest rahvustest.

Joonisel 1.20 on näha nii kogu elanikkonna kui ka erineva kodakondsuse ja rahvusega elanike erinevaid poliitilise aktiivsuse vorme. Eesti elanike seas on kõige populaarsemad institutsioonivälised poliitilised tegevused petitsioonile allkirja andmine (23,9%), koosolekutel osalemine (16%), poliitilise sisuga kampaaniaga liitumine ja internetis poliitika üle arutamine (mõlemad 12,3%). Kõige vähem ollakse protesti märgiks valimata jätnud (6,6%), pöördutud isiklikult poliitiku või kõrge ametniku poole ja osaletud piketil (7,7%) Eestlased võtavad erinevatest poliitilistest tegevustest osa rohkem kui teistest rahvustest ja teise kodakondsusega elanikud. Eriti paistab silma eestlased aktiivsem osalus pöördumistele allkirjade andmises ning internetikeskkonnas toimuvates poliitilistes tegevustes (poliitika üle arutamine ning suhtlusvõrgustikes pooldamis- või protestikampaaniatega liitumine).

Joonis 1.19. Poliitilise aktiivsuse erinevad viisid, % (Integratsiooni monitoriing 2015) *

* Vastajate osakaal, kes on tegevuses osalenud harva / mõnikord ja nende osakaal, kes on osalenud korduvalt.

Teisest rahvusest elanike aktiivsust mõjutab eesti keele oskus kahe tegevuse juures – vabalt eesti keelt valdavad teisest rahvusest elanikud on võrreldes keelt üldse mitteoskavate elanikega rohkem osalenud internetiaruteludes (vastavalt 17% ja 4%) ja andnud oma allkirja petitsioonile (vastavalt 20% ja 6%). See viitab internetis ja sotsiaalvõrgustikes toimuvale poliitilise ja ühiskondliku aktiivsuse jagunemisele keelelisel printsiibil, kus eestikeelsed inimesed ja venekeelsed inimesed koonduvad erinevatesse keskkondadesse. Nii näiteks on Eestis populaarne petitsioonide koostamise keskkond www.petitsioon.ee üksnes eestikeelne, mis võib piirata venekeelse elanikkonna võimalusi petitsioonidega liituda.

Noored on osalenud elanikkonna keskmisega võrreldes rohkem erinevates poliitilistes aktsioonides, mis viitab nooremate vanuserühmade suuremale ühiskondlikule aktiivsusele. Samas on noorte eestlaste ja teisest rahvusest elanike poliitilises aktiivsuses suured erinevused – noored eestlased on kõikides poliitilise osaluse viisides aktiivsemad kui teisest rahvusest vastajad. Teistest märkimisväärselt aktiivsemad on eestlased vanuses 25–34 eluaastat, samas vanuserühmas teisest rahvusest vastajad on aga märkimisväärselt vähem aktiivsed (joonis 1.21). Nii on 45% eestlastest selles vanuserühmas viimastel aastatel andnud oma allkirja pöördumisele ning peaaegu kolmandik on osalenud poliitilise sisuga kampaanias sotsiaalmeedias. Noored eestlased on aktiivsed just sotsiaalmeedia suhtlusvõrgustikes, samas kui teisest rahvusest noored ei ole poliitilise sisuga protestikampaaniatega kuigi aktiivselt kaasa läinud. Samamoodi on teisest rahvusest noored eestlastest noortest ligi kolm korda vähem kandnud poliitilise sõnumiga märki.

Joonis 1.20. Viimastel aastatel loetletud tegevustest osa võtnud noored rahvuse ja vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Uuring näitab, et erinevused eestlaste ja teisest rahvusest elanike vahel väljenduvad nii huvis poliitika vastu, valimisaktiivsuses kui ka muul moel poliitikas osalemises. Läbivalt on teisest rahvusest elanikud vähem aktiivsed – osalevad vähem valimistel ning poliitilistes aktsioonides ja tegevustes nagu petitsioonide allkirjastamine, koosolekutel osalemine jne. Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on seejuures küll aktiivsemad võrreldes mittekodanikega, kuid vähem aktiivsed kui eestlased. Võrreldes teisest rahvusest elanikega on eestlased oluliselt aktiivsemad just internetikeskkonnas ning osalevad aktiivselt protesti- ja pooldamiskampaaniates, aruteludes ja petitsioonide allkirjastamises. Eesti keele oskuse mõju poliitilisele aktiivsusele näitab, et teisest rahvusest elanike väiksem aktiivsus internetis on osaliselt seletatav sellega, et info on valdavalt eesti keeles ning seetõttu jõuab nendeni vähem. Rahvuse lõikes erinevad väga palju erakondlikud eelisted. Ligi 3/5 teisest rahvusest elanikest toetab Keskerakonda, samas kui eestlaste seas on Keskerakonna toetajad, eriti noorte seas, väga vähe ning toetus jaguneb pigem Reformierakonna, IRL ja Sotsiaaldemokraatliku erakonna vahel.

1.4 Ühiskondlik osalus: osalemine vabaühendustes

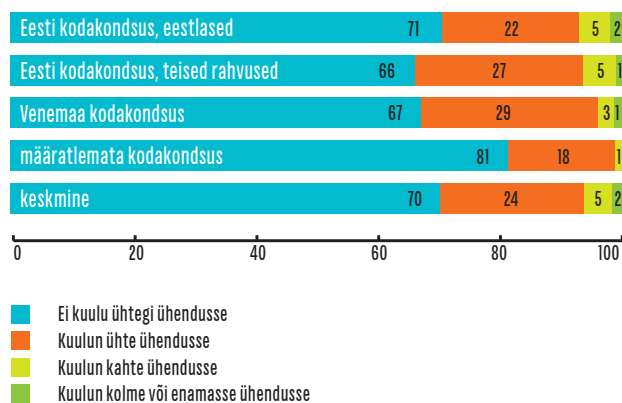
Osalemine ühiskondlikus elus vabaühendustesse kuulumise kaudu on demokraatliku süsteemi üks alustalasid. Vabaühendused, mis moodustavad aktiivse kodanikuühiskonna osa, on demokraatias tasakaalustavaks jõuks institutsionaliseeritud erakondlikule poliitikale. Seetõttu on lõimimise ja ühiskondliku sidususe seisukohalt oluline ka võimalikult suure osa elanike osalemine vabaühenduste tegevuses ning nende kaudu kodanikuühiskonnas, olenemata inimeste rahvusest ja muudest etno-kultuurilistest ja sotsiaal-majanduslikest näitajatest.

Küsitlustulemused näitavad, et tervelt 70% Eesti elanikest ei kuulu ühtegi vabaühendusse. Eestlastest ei kuulu ühtegi ühendusse 71%, teistest rahvustest vastajatest 69%

(erinevus 2 protsendipunkti). 2011. aasta monitooringu järgi ei olnud ühegi ühenduse liige 72% elanikest, sh oli eestlaste ja teiste rahvuste vaheline erinevus 5,1 protsendipunkti eestlaste kuulumise kasuks. Kuigi põhjapanevaid järeldusi ei saa kahe uuringu põhjal teha, näitavad käesoleva küsitluse tulemused liikumist valdkondlikus arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“ eesmärgiks seatud erinevuse vähenemise suunas.

Joonisel 1.22 on näha, et määratlemata kodakondsusega inimesed kuuluvad teistest oluliselt vähem vabaühendustesse. 2011. aasta monitooring tõi välja, et vabaühendustesse kuulumist takistab eesti keele oskuse puudumine või selle kasutamise julguse puudumine. 2015. aasta andmed aga keeleoskuse seotust vabaühendustesse kuulumisega ei kinnita. Vabaühendustesse kuulujaid on võrdselt nii nende seas, kes valdavalt vabalt eesti keelt (34%), kui ka nende seas, kes ei oska üldse eesti keelt (36%).

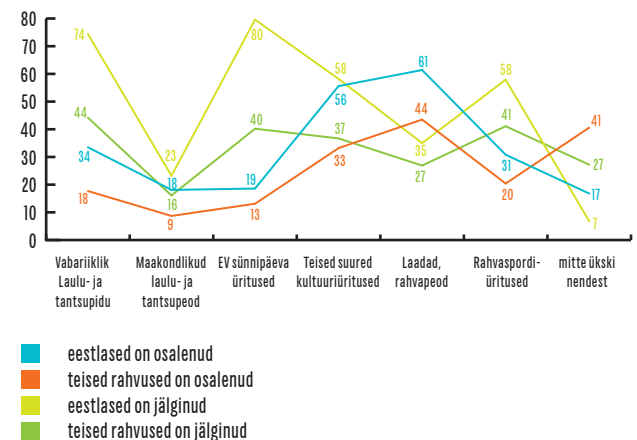
Joonis 1.21. Kas Te olete mõne ühenduse, seltsi liige (nt. korteriühistu, kultuuriselts, noorteklubi, heategevusselts, ametiühing või poliitiline erakond), % (Integratsiooni monitooring 2015)

Kaasatust ühiskonda saab hinnata ka avalikel üritustel osalemise kaudu. Joonisel 1.23 on näha, et teisest rahvusest vastajad osalevad võrreldes eestlastega vähem kõikidel avalikel suurüritustel. 41% teisest rahvusest vastajatest ei ole osanud ühelgi üritusel, mis on rohkem kui kaks korda suurem ühelgi

üritusel mitteosalenud eestlaste arvust. Suur vahe on laulu- ja tantsupeol osalemises (osalenud on 34% eestlastest ja 18% teisest rahvusest inimestest), teistel suurtel kultuuriüritustel (osalenud on 56% eestlastest ja 33% teisest rahvusest inimestest) ja rahvapidudel osalemises (osalenud on 61% eestlastest ja 44% teisest rahvusest inimestest). Kusjuures Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on osalenud eestlastega võrreldes peaaegu kaks korda vähem vabariiklikul laulu- ja tantsupeol. See viitab vabariikliku laulu- ja tantsupeo tähtsusele eestlastele kui etnilis-kultuurilisele grupile ning teisest rahvusest inimestele jääb see võõraks. Kõige vähem osalevad erinevatel üritustel määratlemata kodakondsusega inimesed, kellest pool ei ole osa võtnud ühestki mainitud üritusest, aga ka Venemaa kodanikud – nendest kodakondsusgruppidest on vabariiklikul laulu- ja tantsupeol osalenud ligi veerand, ning vabariigi sünnipäevaüritustel alla kümnendiku inimesi mõlemast kodakondsusgrupist.

Joonis 1.22. Avalikel kultuuri ja spordi suurüritustel osalemine või nende jälgimine rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Teisest rahvusest inimeste seas on erinevaid üritusi jälgivate inimeste osakaal keskmiselt väiksem kui eestlastest hulgas. Kui eestlastest pole mitte ühtegi üritust jälginud 7%, siis teisest rahvusest inimeste hulgas ei ole ühtegi üritust

jälginud tervelt 27% vastanutest. Käärid on suured ka vabariigi sünnipäevapidustuste jälgimises – nii jälgib Eesti Vabariigi sünnipäeva üritusi 80% eestlastest ja vaid 40% teisest rahvusest inimestest.

Kui vaadata teisest rahvusest elanike osavõttu massiüritustest piirkonna lõikes, paistab silma, et Ida-Virumaa elanikud osalevad, aga ka jälgivad, teistest oluliselt vähem vabariiklikku laulu- ja tantsupidu. Tallinna teisest rahvusest elanikest on osalenud laulupeol 25% ja jälginud on 46%, ülejäänud Eesti teisest rahvusest elanikest on osalenud 18% ja jälginud 55%, kuid Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikest on osalenud vaid 8% ja jälginud 33%. Teistest üritustest osavõtt ei ole erinevused nii suured, kuigi Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikud osalevad igal pool pigem vähem – 55% Ida-Virumaalt pärit vastajatest, 38% Tallinna elanikest ja 26% ülejäänud Eesti elanikest ei ole osa võtnud mitte ühestki üritusest.

Kokkuvõtteks on vabaühendustes osalemine nii rahvuse kui vanuse lõikes sarnane poliitikas osalemisele. Eestlased osalevad avalikel suurüritustel rohkem ning kuuluvad rohkem vabaühendustesse kui teistest rahvustest inimesed, sh ka Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimesed.

1.5 Hoiakud ning usaldus Eesti riigi ja ühiskonna suhtes

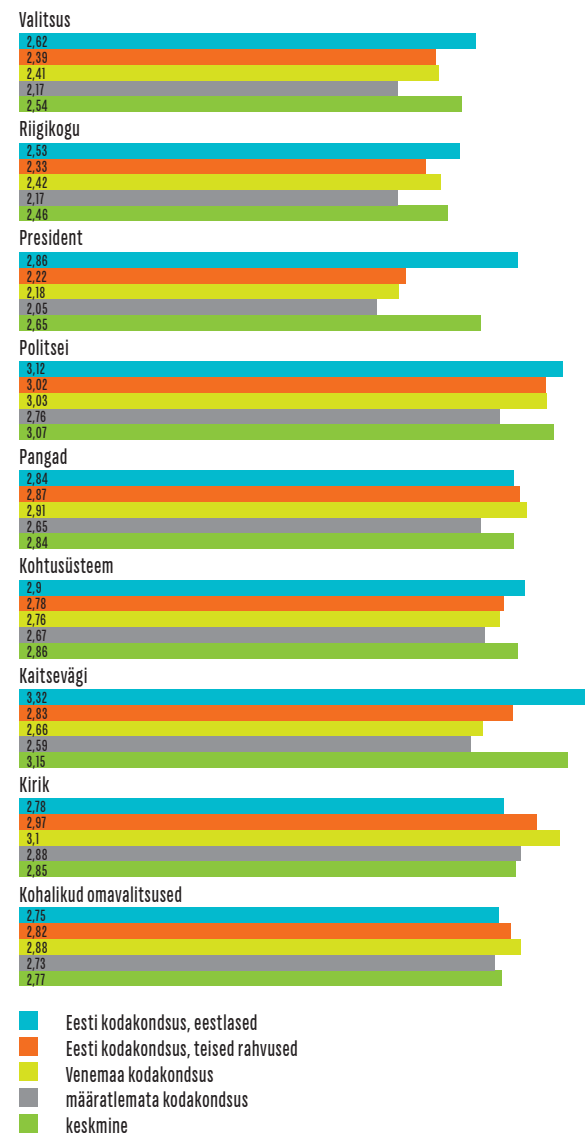
Poliitilist ja ühiskondlikku aktiivsust ning kaasatust mõjutavad mitte üksnes struktuursed tegurid (kodakondsuse omamine, keeleoskus, osalemine vabaühenduste tegevuses), vaid ka hoiakulised tegurid ning usaldus riigi ja selle institutsioonide vastu. Demokraatia toimimise üheks alustalaks on kodanike usaldus riigi ja selle institutsioonide vastu. Usalduse puudumine peegeldab põhimõttelisi hoiakuid riigi suhtes. Uuringu tulemused näitavad, et kõige enam usaldatakse politseid – 3.07 punkti (maksimum 4) ja kaitseväge – 3.15 punkti (maksimum 4). Viimase puhul muudab usaldusnivoo

kõrgeks siiski vaid eestlaste kõrge usaldus (eestlaste usaldus kaitseväge suhtes on 3.32 punkti). Kõige madalam usaldus on Riigikogu (2.46) ja valitsuse suhtes (2.54) (joonis 1.24).

Nii nagu ka eelnevates monitooringutes (2008, 2011) ilmneb ka käesolevas uuringus teisest rahvusest inimeste väiksem usaldus Eesti riigi ja selle institutsioonide vastu. Kõige suurem on lõhe usalduses kaitseväge ja presidendi institutsiooni suhtes (eestlased 3.3, teised rahvused 2,8–2,6). Määratlemata kodakondsusega vastajate seas on usaldus pea kõikide institutsioonide vastu madalam võrreldes teiste kodakondsusgruppidega (joonis 1.24). Erandiks on vaid kirik, mida määratlemata kodakondsusega inimesed, Vene kodanikud ja Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimesed usaldavad eestlastest enam. Määratlemata kodakondsusega inimesed usaldavad keskmisest vähem eriti politseid, presidenti, valitsust ja Riigikogu. Nagu ka varasemas monitooringus (2011), on jätkuvalt murettekitav tendents: teisest rahvusest Eesti kodanike usaldus võimuinstitutsioonide – kaitseväge, kohtusüsteemi, valitsuse, presidendi, Riigikogu ja politsei – vastu on alla keskmise.

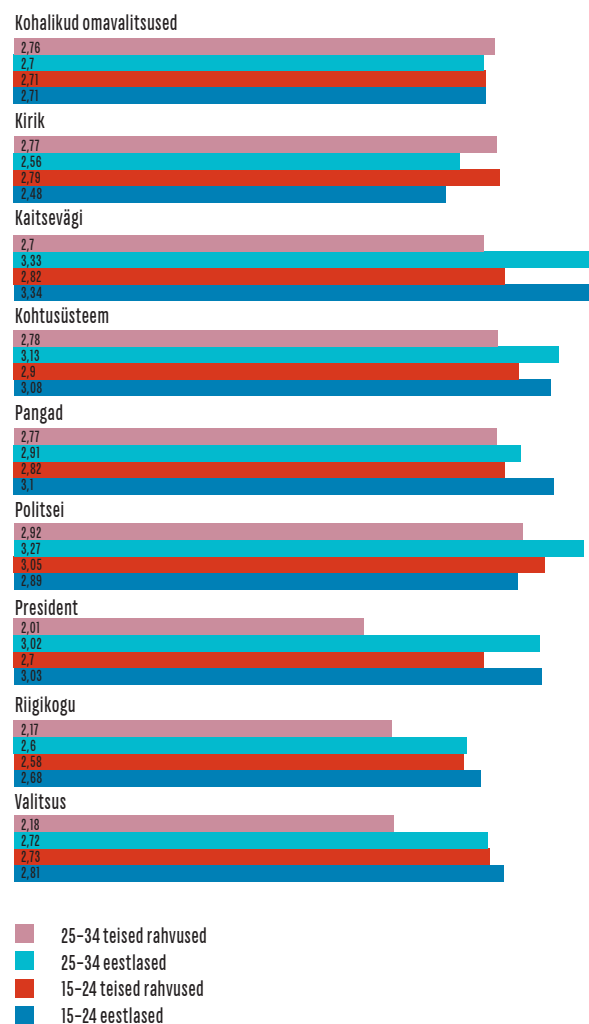
Kuigi metodoloogilise erinevuse tõttu ei saa 2015. aasta tulemusi üks-ühele võrrelda varasemate aastate tulemustega, saab siiski väita, et usaldustase on kõrgem kui varem ja on erinevate kodakondsusega elanikkonna gruppide seas ühtlustunud. Nii näiteks usaldasid (üle skaala keskmise, milleks on 3) 2011. aastal kõik elanikud sõltumata kodakondsusest vaid politseid, panku ja kirikut. 2015. aastal usaldavad (üle skaala keskmise, milleks on 2,5) kõik grupid kõiki institutsioone, välja arvatud päevapoliitikaga seotud institutsioonid (president, valitsus ja Riigikogu). Kuigi määratlemata kodakondsusega inimeste ja Venemaa kodanike hulgas on keskmisest madalam ka toetus Eesti kaitsevägele, võib 2011. aasta monitooringuga võrreldes näha pigem usalduse kasvu – 2011. aastal jäi nende usaldus alla skaala keskmise, 2015. aastal on usaldustase aga napilt üle skaala keskmise.

Joonis 1.23. Usaldus institutsioonide vastu erineva kodakondsusega inimeste hulgas (keskmised neljapalliskaalal, 1=ei usalda üldse, 4= usaldab täiesti) (Integratsiooni monitooring 2015)

Ka noorte vanuserühmade võrdluses joonistuvad välja samad usaldusmusterid. Noorte eestlaste usaldus kõikide institutsioonide vastu on kõrgem võrreldes teisest rahvusest noortega, eriti aga kaitseväge ja presidendi institutsiooni osas (joonis 1.25). Nagu ka teiste vanusegruppide puhul, usaldavad teisest rahvusest noored eestlastest enam kirikut. Märkimisväärne on see, et teisest rahvusest elanike noorim rühm (vanus 15-24) usaldab veidi vanematega (vanus 25-34) võrreldes rohkem kõiki võimuinstitutsioone, eriti aga presidenti, valitsust ja Riigikogu. Kuigi vanusegrupiti on erinevused usalduses jaotunud pigem rahvuse kui vanuse alusel (eestlased usaldavad rohkem), loob noorimate teisest rahvusest inimeste kõrgem usaldustase lootust, et pealekasvav põlvkond toetab riigi institutsioone oma vanematest enam. Siiski tuleb siin meeles pidada, et tegemist on vanusegrupiga, kes veel ei osale aktiivsel poliitilises ja ühiskondlikus elus.

Joonis 1.24. Usaldus institutsioonide vastu noorte seas rahvuse ja vanuse lõikes (keskmised neljapalliskaalal) (Integratsiooni monitooring 2015)

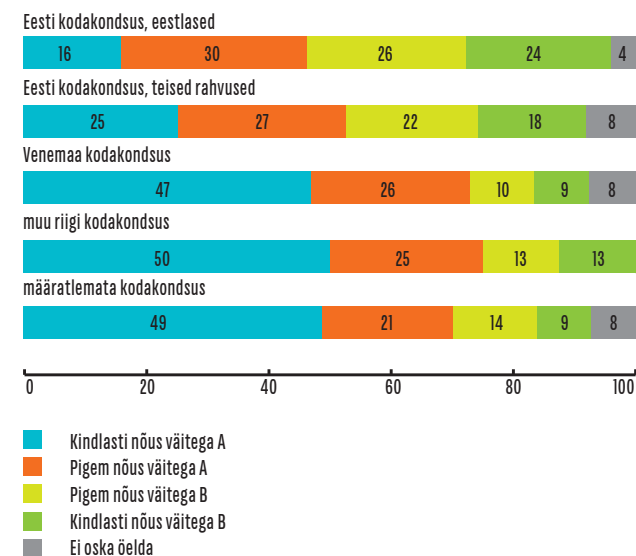
Demokraatlik süsteem saab toimida vaid juhul, kui inimestel ei ole mitte üksnes objektiivselt võrdsed õigused ja võimalused, vaid nad ka subjektiivselt tajutavalt neid võrdsetena. Võrdsuse tajumine mõjutab hoiakuid ning usaldust riigi ja selle institutsioonide vastu. Uuringus vaatlesime Eesti

erinevate elanike enesetõhususe tunnetust, millega mõttsime seda, kas inimesed usuvad enda võimesse avalikus elus kaasa rääkida ning mõjutada asjade käiku riigis. Olenemata rahvusest tunnetavad Eesti kodanikud, et neil on mitte-kodanikega võrreldes suurem mõju asjade käigule (joonis 1.26). Eestlastest kahtleb oma võimes mõjutada riigis toimuvat 46%, samas kui 24% on kindlad, et asjade käik riigis sõltub neist. Teisest rahvusest kodanikest kahtleb oma võimes asju mõjutada aga juba üle poole vastanutest (52%). Venemaa kodakondsusega ja määratlemata kodakondsusega inimestest kahtleb enda võimes asju mõjutada aga tervelt 70-73%.

Joonis 1.25. Enesetõhususe tunnetus erineva kodakondsusega inimeste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

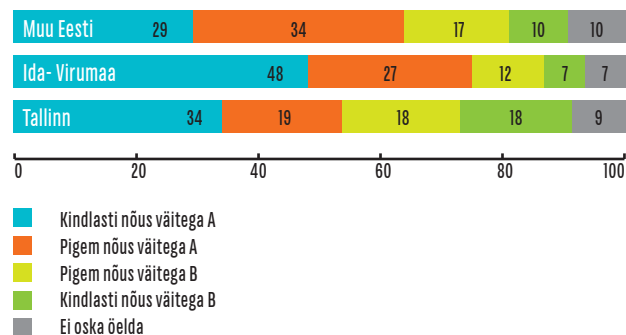

Kõige vähem usuvad oma võimesse asjade käiku Eesti riigis mõjutada Ida-Virumaal elavad teisest rahvusest inimesed (peaaegu pooled on kindlasti nõus väitega A), samas kui Tallinna mitte-eestlased usuvad rohkem, et asjade käik riigis sõltub ka neist (18% kindlasti nõus ja 19% pigem nõus) (joonis 1.27).

Joonis 1.26. Enesetõhususe tunnetus teisest rahvusest inimeste hulgas piirkonniti, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

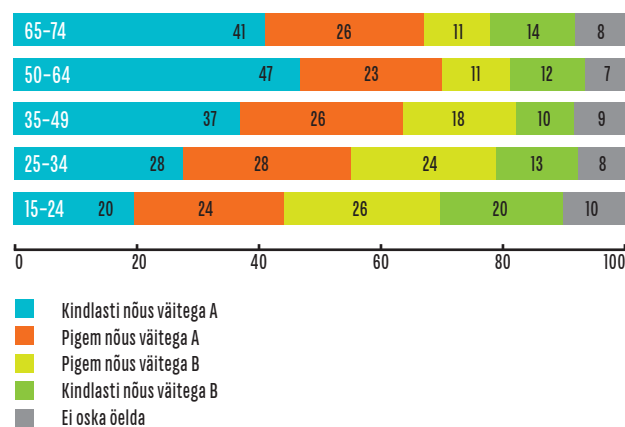
Mida noorem on inimene, seda rohkem usub ta oma võimesse mõjutada asjade käiku riigis. Kui kõige nooremate (vanus 15–24) teisest rahvusest inimeste hulgas usub oma võimesse asju riigis mõjutada 46% (kindlasti nõus või pigem nõus), siis pensionieelsete (vanus 50–64) vanuserühmas on selliseid kõigest 23% (joonis 1.28). Küsitluse tulemused peegeldavad ühelt poolt vanusega kaasnevat pessimismi suurenemist, teisalt aga annavad ka lootust, kuna kahe noorima mitte-eestlaste vanuserühma hinnang oma võimesse mõjutada asju Eesti riigis on sarnasel tasemel eestlaste hinnanguga (vastavalt 46% ja 50% kummaski grupis uskus oma võimesse asju Eesti riigis mõjutada). Ka nooremad eestlased usuvad rohkem oma võimesse mõjutada ühiskondlikke protsesse, kuid üldisest trendist kalduvad oluliselt kõrvale kõige

nooremad, 15–24-aastased, kelle seas usuvad oma võimesse asju mõjutada 50%, samas kui 25–34-aastaste seas usuvad enda võimesse 65% vastajatest. Kuna noorimad eestlased kuuluvad ka keskmiselt vähem vabaühendustesse, võib see olla märk eestlaste kõige noorema põlvkonna avalikust elust kõrvale jäämisest.

Joonis 1.27. Enesetõhususe tunnetus teisest rahvusest inimeste hulgas vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

Hoiakud riigis elavate erinevast rahvusest inimeste, aga eelkõige nende osaluse suhtes poliitilises ja ühiskondlikus elus mõjutavad ühiskonna sidusust ja on märgiks demokraatia tugevusest. Käesoleva monitoringu tulemused viitavad teisest rahvusest Eesti elanike vähesele osalemisele ühiskondlikus ja poliitilises elus (väiksem osavõtt valimistest, väiksem osalus vabaühendustes, madalam poliitilise aktiivsuse indeks). Lisaks inimeste hoiakutele enda suutlikkuse ja võimete osas kujundada riigi poliitilist elu mõjutavad nende käitumist ka elanikkonna enamuse hoiakud. Seetõttu mõõtsime käesolevas uuringus ka erinevast rahvusest

Eesti inimeste hoiakuid teisest rahvusest elanike poliitikasse kaasamise kohta. Kui enesetõhususe ja usalduse puhul olid tähelepanu keskmes pigem teisest rahvusest inimesed, siis kaasamisse suhtumises võtsime tähelepanu alla eelkõige eestlased kui enamusgruppi.

Küsitluses palusime hinnata eestlaste ja teisest rahvusest inimeste võimalusi ja nende võimaluste võrdsust erinevates valdkondades: sissetulekutes ja materiaalses heaolus, hea töökohta saamises, kultuurilistes võimalustes, hariduse saamise võimalustes lastel, poliitilises tegevuses jne. Võrdsete võimaluste tunnetamine on eelduseks, et eri rahvusest inimesed tunneksid ennast kaasatuna ja usaldaksid riiki ja selle institutsioone. Läbivalt hindasid eestlased kõikide võimalusi kõikides valdkondades oluliselt võrdsemaks, teistest rahvustest vastajad aga hindasid võimalusi eestlaste jaoks pigem paremaks või palju paremaks. Kõige vähem erinesid hinnangud rahvusgrupiti kultuuriliste võimaluste võrdsusele – selles valdkonnas pidasid 47% eestlastest ja 43% teisest rahvusest inimestest võimalusi võrdseks.

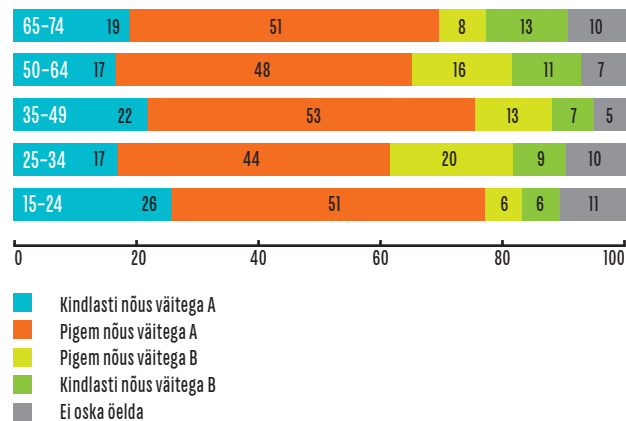
Allpool on välja toodud tulemused poliitilise tegevuse võimaluste osas. Võrdsetesse võimalustesse poliitilises tegevuses usub vaid 35% eestlastest ja 12% teisest rahvusest vastajatest, samas kui enam kui pooled eestlastest tunnistavad, et neil on võimalused paremad (joonis 1.29). Võimalusi ei nähta võrdsetena ka teistes poliitika ja avaliku sektoriga seotud tegevustes, seejuures on teiste rahvuste esindajad kõikides küsimustes eestlastest kriitilisemad. 43% eestlastest usub, et kõigil rahvusgruppidel on võrdsed võimalused olla kaasatud otsuste tegemisse (teisest rahvusest elanikest arvab samamoodi vaid 27%) ning 32% eestlastest usub, et rahvusgruppidel on võrdsed võimalused olla avalikus sektoris juhtival ametikohal (teisest rahvusest elanikes usub seda 12%). Vahe on väiksem võimaluste võrdsuse tajumises kodanikeühendustes osalemises (49% eestlastest ja 40% teistest rahvustest usub, et võimalused on võrdsed). Küsitlustulemused näitavad, et kuigi eestlased olid teisest rahvusest inimestest optimistlikumad võrdsete võimaluste olemasolu osas, ei usu siiski ka eestlased, et teisest rahvusest inimeste on võrdsed võimalused avalikus elus ja poliitikas osalemiseks.

Vanuse põhjal eestlaste arvamused ei erine, eristub üksnes kõige noorem vanuserühm (vanus 15–24), kelle hulgas on enim neid, kes usuvad, et teisest rahvusest inimeste arvamusega tuleb arvestada (77%) ning kõige vähem neid, kes leiavad, et see oleks Eestile ohtlik, kuna tähendaks järeleandmise tegemist Venemaale (12%) (joonis 1.32). Ka need vastused kinnitavad eespool väljatoodud suundumist, kus nooremad eestlased on avatumad.

Joonis 1.31. Suhtumine teisest rahvusest inimeste kaasamise vanuse lõikes, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

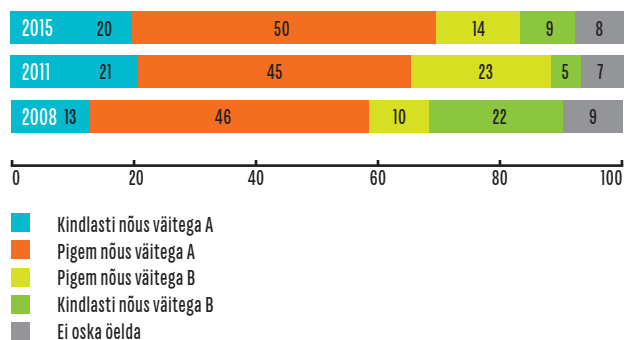
Väide A: Teistest rahvustest elanike arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega rohkem arvestada

Väide B: Teistest rahvustest elanike arvamustega ei peaks senisest rohkem arvestama, sest see tähendaks järeleandmist Venemaa survel

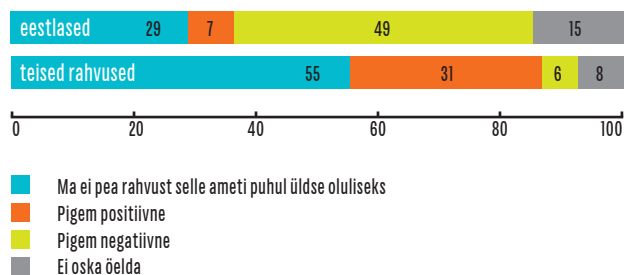
Võrreldes varasemate monitoriingutega peavad eestlased teisest rahvusest inimeste arvamusega arvestamist järjest olulisemaks. Kui 2008. aastal toetas 59% eestlastest seisukohta, et teisest rahvustest elanike arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega rohkem arvestada („kindlasti nõus“ või „pigem nõus“) ja 2011. aastal 66%, siis käesolevas küsitluses oli nõustujate osakaal juba 70%.

Joonis 1.32. Suhtumine teisest rahvusest inimeste kaasamise, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2008, 2011, 2015)

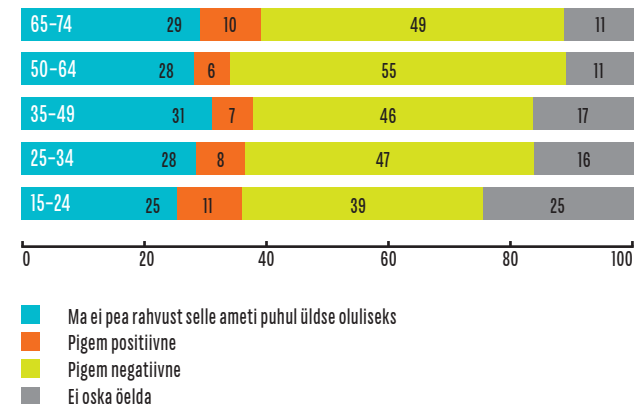
Eestlaste mõnevõrra ettevaatlikku suhtumist teisest rahvusest elanike kaasamise näitab ka teisest rahvusest elanikest väiksem valmisolek näha valitsuse juhina teisest rahvusest inimest, nt eestivenelast (joonis 1.34). Kui teisest rahvusest inimesed leiavad, et rahvus ei ole peaministri ameti puhul oluline või hindavad eestivenelast peaministrina pigem positiivselt, siis eestlastest ligi pool (49%) peab seda negatiivseks ja vaid 7% leiab, et see oleks pigem positiivne. Vaatamata sellele, et eestlased tajuvad võimaluste ebavõrdsust poliitilises tegevuses enda ja teisest rahvusest inimeste vahel, ei ole suur osa eestlaste täna veel valmis nägema mitte-eestlasi võrdsete partneritena poliitilise võimu teostamisel.

Joonis 1.33. Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti) venelane, rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Taaskord ei eristu eestlased suhtumises sellesse küsimusse vanuse järgi. Saadud vastused ei anna ka põhjust järeldada, et noorem põlvkond (15–24 aastased) aktsepteeriks eestivenelasest peaministrit rohkem kui vanemad inimesed (joonis 1.35).

Joonis 1.34. Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti) venelane, vanuse lõikes, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Aja jooksul on eestlaste suhtumine eestivenelasest peaministrisse siiski muutunud positiivsemaks. Võrreldes 2008. aasta integratsiooni monitoriinguga on nende eestlaste arv, kes eestivenelasest peaministrit pigem negatiivseks peavad, vähenenud 69 protsendilt 49 protsendini, ja nende arv, kes peaministri rahvust oluliseks ei pea, on tõusnud 12 protsendilt 29 protsendini.

Eesti elanikkonna hoiakud nii riigi kui erinevate elanikkonna gruppide vastu erinevad rahvuse lõikes oluliselt. Eestlased usaldavad riiklike institutsioone rohkem, kuigi ka teisest rahvusest elanike seas on usaldus 2011. aasta võrreldes pigem tõusnud. Teisest rahvusest inimesed usaldavad eestlastest vähem Riigikogu, valitsust ja presidenti. Erinevused usalduses käivad käsikäes uskumustega, et Eestis ei ole eri rahvusega inimestel võimalused võrdsed pea üheski valdkonnas, eriti mitte poliitikas ja avalikus sektoris tegutsemiseks. Kuigi teiste rahvuste esindajad peavad võimalusi oluliselt vähem

võrdseteks, ei usu ka pooled vastanud eestlastest võimaluste võrdsusse. Eestlased usuvad teisest rahvusest inimestest oluliselt rohkem ka oma võimesse midagi muuta ja ühiskondlikes protsessides kaasa rääkida. Kui kogu elanikkond üldiselt teadvustab võrdsete võimaluste puudumist ühiskonnas, siis murettekitavalt suured on erinevused selles, kas ja mida peaks selle vähendamiseks ette võtma. Eestlased peavad teisest rahvusest inimestega võrreldes vähem oluliseks mitte-eestlastega suuremat arvestamist ning vajadust kaasamise soodustamiseks toetada mitte-eestlastest poliitikute suuremat aktiivsust. Eestlased rõhutavad võrdsete võimaluste kujundamisel peamiselt mitte-eestlaste paremat eesti keele oskust.

1.6 Kokkuvõte ja järeldused

Rahvaloenduse andmed näitavad, et mida noorem on teisest rahvusest inimene, seda tõenäolisem on, et tal on Eesti kodakondsus. Eesti kodanike osakaal on kõrge teisest rahvusest noorte hulgas ja see osakaal väheneb iga järgneva vanusegrupi sees. Lõimumispoliitikas tuleb aga erilist tähelepanu pöörata viiendikule teisest rahvusest inimestele, kes on ise ja ka kelle vanemad on sündinud Eestis (nn. kolmas põlvkond), kuid kes ei ole Eesti kodanikud (19%). See hulk ei ole eelmise 2011. aastal läbiviidud monitooringuga võrreldes vähenenud. Lisaks on nn teises põlvkonnas, ehk nende teisest rahvusest inimeste hulgas, kes on Eestis sündinud, tervelt kolmandik mitte-kodanikud. Peamiseks takistusteks kodakondsuse omandamisel nähakse sarnaselt varasematele monitooringutele suutmatust ära õppida eesti keelt. Samas on näha ka tugevate motivaatorite puudumist kodakondsuse saamise tingimusi täita, kuna kolmandiku määratlemata kodanike arvates ei takista kodakondsuse puudumine Eestis elamist ning ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale ja teistesse SRÜ riikidesse.

Käesoleva monitooringu tulemused näitavad, et 2008. ja 2011. aastate monitooringutega võrreldes on eestlaste suhtumine kodakondsusnõuete leevendamisesse muutunud leebemaks kõikide elanikegruppide suhtes. Märkatavalt on suurenenud

nende eestlaste osakaal, kes leiavad, et kodakondsuse võiks saada Eestis sündinud inimesed ning vähenenud on nende osakaal, kes leiavad, et vaid sünrijärgsete kodanike pereliikmed võiks omada õigust saada kodakondsust lihtsustatult. Kõige enam on muutunud eestlaste suhtumine aga laste kodakondsuse küsimusse – kui 2008. aastal oli 22% eestlastest nõus sellega, et Eestis sündinud lastele võiks anda kodakondsuse lihtsustatud korras, siis käesolev uuring näitab, et nüüd nõustub sellega üle poole eestlastest (57%).

Uuring näitab, et läbivalt on teisest rahvusest elanikud vähem aktiivsed poliitikas – nad huvituvad sisepoliitikast mõnevõrra vähem, osalevad vähem valimistel ning on poliitiliselt vähem aktiivsed. Teisest rahvusest elanike poliitilist aktiivsust mõjutab eesti keele oskus – uuringu tulemused näitavad, et parema eesti keele oskusega teisest rahvusest inimesed on teistest aktiivsemad osalema internetis aruteludes ja allkirjastanud petitsioone. Oluliselt vähem aktiivsed on Ida-Virumaa elanikud. Siit järeldub, et eesti keele oskus on oluline instrument ühiskondlikes protsessides osalemiseks ning tekitab seega barjääre nendele, kes ei valda keelt piisavalt või ei tunne ennast turvaliselt eestikeelses suhtluskeskonnas. Ühiskondliku aktiivsuse toetamisel on oluline seetõttu pöörata tähelepanu nii keelekeskkondade arendamisele kui ka piirkondlikele meetmetele.

Usus oma võimesse mõjutada asjade käiku riigis on mõjus roll kodakondsuse omandamisel – Eesti kodakondsusega inimesed olenemata rahvusest on enesekindlamad oma võimes mõjutada asjade käiku riigis samas kui valdav enamus Venemaa kodanikke ja määratlemata kodakondsusega inimesi kahtlevad oma võimes asju mõjutada (70–73%). Lisaks usaldavad määratlemata kodakondsusega inimesed eestlastega aga ka Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimestega võrreldes vähem kõiki riiklike institutsioone (välja arvatud kirikut). Nii madalam usk oma võimesse asju mõjutada kui ka väiksem usaldus riigisüsteemide vastu viitab määratlemata kodakondsusega inimeste ebakindlusele suhetes Eesti riigiga. Positiivse trendina on märgata uuringust, et teisest rahvusest noorte vanuses 15–24 usaldus Eesti võimuinstitutsioonide – presidendi, valitsuse ja Riigikogu

– vastu on suurem, kui vanemal mitte-eestlaste põlvkonnal ning on sarnane eestlaste omaga samas vanuserühmas. Samas tuleb silmas pidada, et tegemist on siiski väga noorte inimestega, kelle puudub pikaajaline kogemus ühiskondlikes ja poliitilistes protsessides osalemisest.

Valdav enamus eestlasi tunnistavad, et teisest rahvusest inimestel ei ole eestlastega võrdsed võimalused poliitilises tegevuses Eestis, aga ka võimaluses olla juhtival kohal avalikus sektoris või olla kaasatud kohaliku elu otsuste tegemisse. Samas, kuigi eestlased tunnistavad võrdsete võimaluste puudumist, on nad oluliselt pessimistlikumad selles osas, mida saab mitte-eestlaste aktiivsema osaluse soodustamiseks teha. Ainus viis mille vajadused ollakse rohkem veendunud, on eesti keele parem valdamine ja julgem kasutamine venekeelse elanikkonna liidrite poolt, mis viitab eestlaste ootustele, et lõimumisprotsessis on kesksel kohal teisest rahvusest inimeste eesti keele oskus ja selle kasutamine avalikus sfääris. Lisaks on eestlased teisest rahvusest elanike poliitikasse kaasamise suhtes küll positiivsed, kuid ettevaatlikud ning veidi enam kui viiendik peab teisest rahvusest inimeste kaasamist mitte vajalikuks.

Kirjandus

Integratsiooni monitooring (2008). *Uuringu Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Tellija: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo.

Integratsiooni monitooring (2011). *Integratsiooni monitooring 2011*. Tellija: Kultuuriministeerium, teostajad: AS Emor, SA Poliitikauringute Keskus PRAXIS, Tartu Ülikool.

Tallinna Ülikool (2014). *Aktiivse valimise langetamise mõjude analüüs: eelhindmine*. Tellija: Justiitsministeerium, teostaja: Tallinna Ülikooli Riigiteaduste Instituut.

Toomla, R. (2011). *Kes ei käi valimas? Võrdlev ülevaade kolmest Riigikogu valimisest*. Riigikogu Toimetised 23, 2011.